

“БЕКИТЕМИН”

**К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик
университетинин илим жана эл аралык
байланыштар боюнча проректору, филология
илимдеринин доктору, профессор
Мурзахмедова Г.М.**

2021 ж.

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Социалдык-психологиялык факультетинин социология кафедрасынын 2021-жылдын 14-апрелинде өткөрүлгөн кеңейтилген отурумунун №8 протоколунан

КӨЧҮРМӨ

Отурумга катышкандар:

Омуралиев Н.А. – социология илимдеринин доктору, профессордун милдетин аткаруучу, отурумдун терагасы (адистиктин шифры: 22.00.04);

Малтабаров Б.А. - социология илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу (адистиктин шифры: 22.00.04);

Сейтбаев Б.Т. – саясий илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу (адистиктин шифри: 23.00.02);

Шаршембиева Т. С. – социология илимдеринин кандидаты, доцент (адистиктин шифры: 22.00.04);

Шадыманова Ж. Ж. – социология илимдеринин кандидаты, доцент (адистиктин шифры: 22.00.04);

Шайылдаева А. К. – социология илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу (адистиктин шифры: 22.00.04);

Токтогонова К. Д. – улук окутуучу.

Отурумдун катчысы: Абдрасурова Э.Т.

Изденүүчү: Тологонова Гульайым Боронбаевна

КҮН ТАРТИБИНДЕ:

1. Тологонова Гульайым Боронбаевна социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук дарражасын алууга изденип жазылган «Айылдардагы социалдык тенсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» (адистигинин шифри: 22.00.04 – социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер) деп аталган илимий диссертациясынын кол жазмасын талкуулоо.

Илимий жетекчisi: философия илимдеринин доктору, профессор Исаев К.И.

Рецензенттер: Омуралиев Н.А. - социология илимдеринин доктору, профессордун милдетин аткаруучу; Малтабаров Б. А. – социология илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу; Сеитбаев Б.Т. – саясий илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу; Шаршембиева Т. С. – социология илимдеринин кандидаты, доцент; Шадыманова А. Ж. – социология илимдеринин кандидаты, доцент; Шайылдаева А. К. – социология илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу; Токтогонова К.Д. - улук окутуучу.

ЧЫГЫП СҮЙЛӨШТУ:

Малтабаров Б.А. – Урматтуу кесиптештер, бүгүнкү кафедранын кеңеитилген отурумунда Тологонова Гульайым Боронбаевнанын, 22.00.04 - социалдык түзүлүш, институттар жана процесстер адистигиндеги социология илимдинин кандидаты даражасын алуу үчүн жазылган кол жазмасын талкуулайбыз. Темасы 2017-жылы 31-май айынын №11 протоколу менен К.Карасаев атындагы Бишкек Гуманитардык Университетинин окумуштуулар кеңешинде «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү динамикасы» деп бекитилген. 2018-жылдын 03-мартында №6 протоколу менен «**Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары**» деп кичине өзгөртүү киргизилген. Илимий жетекчиси философия илимдеринин доктору, профессор Исаев К.И. Жобого ылайык, алгачкы сөз талапкер Гульайым Боронбаевнага берилет.

УГУШТУ:

Изденүүчү Гульайым Боронбаевнанын **«Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары»** аттуу темасында жазылган иштин актуалдуулугу жөнүндө сөз баштап диссертациялык иштин негизги максаттарынан келип чыккан милдеттери, жана илимий жаңылыктарын белгилеп кетти. Изилдөөгө сунушталып жаткан негизги жоболору жана коргоого алынган жыйынтыктары, илимий-теориялык жана практикалык изилдөөнүн маанилүүлүгү жана диссертациянын структурасы тууралуу баяндама жасады. Кафедранын окутуучулары, талкуунун катышуучулары диссертациялык кол жазма жана автореферат менен таанышты.

Малтабаров Б.А. – Биз изденүүчү Гульайым Боронбаевнанын диссертациялык ишинин негизги жоболорун угуп чыктык.

Урматтуу кесиптештер, эгерде диссертациялык иштин мазмунуна жана түзүлүшүнө карата суроондор болсо берсениздер болот.

СУРООЛОР:

Суроо 1. Омуралиев Н.А.: 1. **Жакырчылык боюнча улуттук статистикалык комитетинин расмий маалыматтарын жалпы көрсөткүчтөрүн коштуңузбу, мен көрө алган жокмун?** 2. **Кедейчиликтин жалпы дэнгээлин көрө алган жокмун?**

Изденүүчү:

1. Бул суроого 1.3 параграфтан 62-беттен баштап жооп алса болот. Анда расмий маалыматка шилтеме берилген, ошондой эле диссертациянын башка бөлүмдөрүндө талдоого кошулган. Жакырчылыктын жалпы көрсөткүчү 2020-жылы - 25,3% түзгөн. 2018-жылы 20,1% болчу. Жакырчылык шаарларда да,

айылдарда да жогорулаган. Жалал-Абад облусунда башкаларга салыштырмалуу жакырчылык көбүрөөк (10,3%). Жалпы республикада жакырчылыктын 58% Жалал-Абад, Ош, Чүй облустарында туура келет. Ал эми Ош шаары менен Талас облусунда абал туруктуу. Дүйнөлүк банктын маалыматына ылайык 2021-жылы Кыргызстандагы жакырчылыктын дөңгөэли 35% жетиши мүмкүн деп божомолдонгон. Буга азық - түлүк жаатында инфляция себеп болушу мүмкүндүгү айтылган. Жакырлар керектүү минималдуу тамак-аш азыктарын сатып алууга каражаттын жетишсиздиги менен мүнөздөлөт. Абалдын начарлашына COVID - 19 пандемиясындагы чектөөлөр себеп катары көрсөтүлүүдө.

2. Кедейчиликтин чегин аныктоо методикасынын 3.7- пунктuna ылайык, керектөө бааларынын орточо жылдык индексине карата индексацияланган, 2019-жылдын кедейчилик чеги колдонулган. 2020-жылы кедейчиликтин жалпы чегинин нарктык көлөмү бир жылдын ичинде калктын киши башына 35 268 сомду, эн төмөнкүсү – 19 774 сомду түздү. Айыл жерлеринде кедейчиликтин дөңгөэли 6,1 пайыздык пунктка, ал эми шаар жерлеринде – 3,6 пайыз өскөн. Керектөөчү чыгымдар боюнча эсептелген, 2020-жылда кедейчиликтин дөңгөэли жалпы өлкө боюнча 25,3 пайызды түзгөн, бул өткөн жылга карата 5,2 пайыз көбөйгөндүгүн сурамжылоонун натыйжалары көрсөткөн. Чектик (порог) мааниси катары кедейчиликтин деңгээлин баалоо үчүн Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2011-жылдын 25-мартындагы №115 токтому менен бекитилген.

Суроо 2. Сеитбаев Б.Т.: Тема боюнча кайсы социалдык теорияларды пайдаландыңыз?

Изденүүчү:

1. Диссертациялык ишимде үй-бүлөнү социалдык институт катары караган социологиянын классикалык өнүгүү этабындагы окумуштуулар К. Маркс, Э.Дюркгейм, Э.Гидденс, Г. Спенсер, М.Вебер, Ч. Андерсон, Л. Гумплович, Г. Шмоллер, Р.Вормс, Э.Бернштейн, К.Каутский, П.Сорокин, М.Фридман, Т. Парсонс, Д.Дэвис, Б.Мур, Дж.Урри, П. Штомпка, Дж. Стиглицтин теориялары, ошондой эле кыргыз окумуштуулардын эмгектери каралды.

Суроо 3. Шайылдаева А.К.: Диссертацияны эмне үчүн кыргызча жаздыңыз? Кыргызча жазууда кандай кыйынчылыктар болду?

Изденүүчү:

1. Материалдардын көбү орус тилде болгондуктан, адегенде орусча жазууну ойлогом. Бирок, окутуучулук ишимде изилдөөлөрдүн материалдарын кыргыз тилдүү окуу группалары үчүн каторуп колдонууда кыргыз тилиндеги окуу маалыматтарынын зарыл экендигине ынандым. Илимий жетекчим менен макулдашып, диссертацияны кыргызча жаза баштадым.

2. Кыргыз тилиндеги социологиялык адабияттардын, маалыматтардын аздыгы, илимий түшүнүктөрдүн катормолордун жоктугу, илимий категориялык аппараттын начардыгы бир топ кыйынчылыктарды жаратты. Ошондуктан, көпчүлүк социологиялык илимий терминдерди каторууда

алардын этимологиялык маанилерине кайрылууга туура келди. Орус кыргыз тилдериндеги сөздүктөрдү колдондум.

Суроо 4. Шадыманова Ж. Ж.: 1. Социалдык теңсиздик деген эмне? 2. Айылдардагы миграциянын теңсиздикке тийгизген таасири кандай?

Изденүүчү:

1. Социалдык теңсиздик – социалдык дифференциациянын формасы. Мында өзүнчө бир индивиддер, социалдык топтор, катмарлар, таптар верикалдуу социалдык иерархиянын ар кандай тепкичтеринде жайгашып, жашоосунда керектүү бир мүмкүнчүлүктөрдү колдонууда теңсиздикке кабыл болушат. Социалдык теңсиздикти адамдар ортосундагы социалдык айырмачылык, б.а., социалдык факторлор жараткан айырмачылыктар аныктайт. Ал факторлорго: эмгек бөлүштүрүү, турмуш тартиби, өзүнчө бир индивиддин же социалдык топтордун социалдык ролу кирет. Коомду катмар түрүндө кароо социалдык стратификация теориясында кенири изилденет. Негизги коомдун топко болунуусу боюнча теоретикалык багыт К. Маркстын таптык теориясы жана стратификациялык теориянын жааралышынан башталат.

2. Айылдардагы социалдык абалга таасирин тийгизген дагы бир көйгөйлүү маселелердин бири миграция болуп саналат. Негизинен, миграциянын кесепттери кайрадан эле аялдарга жана жаш өспүрүм кыздарга өзгөчө таасирдүү. Айылдардагы жакырчылык, жумушсуздук, теңсиздик жана аялдарга болгон зордук-зомбулук аларды жаңы багытта жаркын келечекке умтууу максатта белгисиз шарттарына карабастан чет өлкөгө ағылып кетүүдө. Мигрант аялдардын эмгеги көптөгөн тармактарда талап кылышында. Көпчүлүк мигрант аялдардын максаты мекенинде калган үй-бүлөсүн, жакындарын материалдык жактан камсыздоо жана туугандарына жардам берүү. COVID -19 пандемия учурунда мигранттар өзгөчө кыйын абалга дуушар болушту. Көпчүлүк кыз келиндер, боюнда бар аялдар өлкөсүнө кайтып кетүү мүмкүнчүлүгүнөн айрылышты. Ата-энесин узак мөөнөт көрбөгөн балдарда психологиялык жана социалдык көйгөйлөр пайда болот. Ички мигранттардын балдары негизинен коомдун көз жаздымында кала берүүдө. Себеби алардын көбүндө жарандык абалды каттоо документтери жок. Алар мектеп, медициналык жардам, социалдык жөлөкпүл, социалдык коргоо кызмат көрсөтүүлөрү өндүү базалык кызматтарды алууда кыйналышат. Айылдарды материалдык жактан жетишсиз жащаган жакыр аялдардын муктаждыгынын себептери жумушсуздукка байланыштуу. Эгер өлкөдөгү экономикалык абалды эске алсак, жумуш менен камсыздоону ишке ашируу онайго турбастыгы түшүнүктүү. Айылдык аялдардын тилектери шаардык жакыр жащаган аялдарга караганда жупуну деп мүнөздөсөк болот. Ички миграциянын дагы терс кесепттери бар. Айылдардагы жумушсуздуктун айынан көптөгөн мекендештерибиз шаарга келип иштөөгө мажбур болууда. Шаар жергесинде жашоо-турмуш кымбат, үй бүлөсүн багууда, балдарын мектепке киргизүүдө мигрант болуп келген мекендештерибизде көптөгөн көйгөйлөр болууда. Бул себеп Кыргызстандын ичиндеги айыл жергесинен келген мекендештерибизди эле айтканда. Ал эми

чет жакта жургөн мекендештеризде мындай маселе өтө эле жогорку денгээлде.

Суроо 5. Токтогонова К. Д.: 1. Эмне себептен ушул теманы танданыңыз? 2. Канча жылдан бери изилдеп келатасыз?

Изденүүчү:

1. Социалдык теңсиздик айрым өлкөлөрдүн гана эмес, бүт өлкөнүн бирден бир көйгөйү болуп саналат. Анткени бул маселе кандаидыр бир денгээлде жер жүзүндөгү бардык мамлекеттерде бар экендин окумуштуулар далилдеп келген. Арабызда бай жана жакыр жашоочулардын ортосундагы киреше ажырымы кыйла көбөйүүдө. Коомдогу теңсиздиктин жогорку деңгээли мамлекеттин экономикасын өнүктүрүүдө негизги кыйынчылыктардын бири болуп саналат. Социалдык теңсиздик маселеси социологиялык изилдөөлөрдө маанилүү орунду ээлейт жана мамилелердин белгилүү бир түрлөрүн тарыхый өнүгүү боюнча анын мүнөзүнүн, түшүндүрмөсүн бардык изилдөөлөрдүн негизги көйгөйлөрүнүн бири бойdon калууда. Социалдык теңсиздик тууралуу түшүнүктөр, түрлөрү, милдеттери, изилдөөлөрү кыргыз коомунун көйгөйлөрүн көп түшүнүү ачкычын табууга жардам берет. Ошондуктан бул теманы тандадым. Илимий ишимдин үстүндө 6 жылдан бери эмгектенип келе жатам.

ТАЛКУУ:

Чыгып сүйлөштү:

Омуралиев Н.А.: Тологонова Гульайым Боронбаевна «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» аталышындагы диссертациялык иши заманбап доордо өзгөчө актуалдуулукка ээ десек жаңылышпайбыз. Анткени себеби, Кыргызстандагы социалдык теңсиздик маселеси изилденип анын негизги индикаторлоруна анализ жүргүзүлгөн. Аймактардын өнүгүүсүндө өзгөчө алардын социалдык-экономикалык жашоо шартында калыптанган мамилелердин түрлөрү структуралык элементтердин ички жана тышкы байланышына жигердуу таасир этет. Бул контексттин коомдук мейкиндигинде теңдик / теңсиздик, топтоштуруу / бөлүнүү мамилелеринин системасы түзүлөт. Алар социалдык институттардын үй-бүлө, билим берүү, бийликтин түрлөрүн, өздүк кээ бир топтордун жоголушун, жаны топтордун пайда болушун, топтордун майдаланышын жана алардын социалдык статустарын өзгөртөт. Мамилелердин ар түрдүүлүгү, ролу, орду коомдо адамдардын ортосундагы айырмачылыктарга алып келет. Бул көп жагынан караганда адамдардын категорияларынын ортосундагы мамилелерди жөнгө салуу - бир маселе экенин тастыктап турат. Изденүүчү илимий ишин социалдык теңсиздиктин коомго тийгизген таасирин изилдөөгө багыттап, анын социалдык-экономикалык себептерин талдоо менен негизги факторлорго анализ жүргүзүүнү негизги максат катары койгон. Изилдөө ишинде Кыргызстанда болуп жаткан саясий социалдык себептерин изилдөөдө социология илиминин ыкмаларын

колдонуп, сандык жана сапаттык көрсөткүчтөр аркылуу изилдөөгө аракет жасагандыгы байкалыш турат.

Негизги сунуштар катары белгилей кетсек, киришүүнүн көлөмү чоң, кыскартууга туура келет. Иштин апробацияланышы толук көрсөтүлбөй калган. Талаптарга ылыйктоо керек. Ушул айтылган сунуш-пикирлер менен бирге ишти теренирээк карап чыгып, ондоп түзөөлөрдүн негизинде «Социалдык структура, институттар жана процесстер - 22.00.04» адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» атальшындагы диссертациялык ишин Диссертациялык Кеңеште коргоого алыш чыгууга сунуштаса болот. Негизинен иш колдоого татыктуу, ал эми азыркы талкууда айтылган сунуш пикирлер иш жүзүндө пайдаланылат деп ишенем.

Малтабаров Б.А.: Изденүүчү Толгонова Гульайым Боронбаевна актуалдуу темага жазган. Изилдөө логикалык ыраттуулукта аткарылган. Кыргызстандын жети аймагын камтыган маанилүү маселе каралған. Кыргыз окумуштуулардын азыркы эмгектерине басым жасоо сунушталат.

«Социалдык структура, институттар жана процесстер - 22.00.04» адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Кыргыз коомундагы ажырашуулар, анын социалдык себептери жана натыйжалары» атальшындагы диссертациялык ишин Диссертациялык Кеңеште коргоого алыш чыгууга сунуштаса болот.

Шадыманова Ж. Ж.: Изденүүчүнүн диссертациялык иши мазмундуу аткарылган. Диссертациянын түзүлүшү мындай иштин талаптарына жооп берет. Ошону менен бирге кээ бир мүчүлүштүктөр кездешет. Диссертация илимий тил менен каторулган эмес. Киришүүнү кыскартууну сунуштайт элем. Диаграммаларды кыргызча каторуу керек. Жалпысынан иш канаттандыраарлык жазылган, айтылган мүчүлүштүктөрдү эске алыш, ишти жакттоого көрсөтмө берем.

Шайылдаева А. К.: Айтылган сын-пикирлер дискуссиялык мааниге ээ болуп, иштин жалпы абалына таасирин тийгизбейт, автордун социологиялык иликтөөсү жогорку денгээлде өтүп пайдалуу маалыматтар алынган. Макалалардын көптүгү жана Гульайым Боронбаевнанын диссертациялык ишинин илимий жаңылыгын эске алуу менен логикалык ырааттуулугу сакталган бүткөн иш катары кабыл алсак болот. Алынган тема актуалдуу маселеге арналып кызыктуу жазылган, айрыкча миграциянын жана өлкөдөгү пандемиянын социалдык теңсиздикке таасири расмий булактар менен көрсөтүлгөн. Техникалык катачылыктарды белгилеп кетсек: диссертациянын мазмунундагы кыргыз тилинин каторулушу жана анын мазмуну өзгөрүп кеткен жана шилтемелер толук жазылбай калган. Техникалык жана стилистикалык каталар кездешет. Стилистикалык жана орфографиялык каталарга басым жасалып ондолушу керек. Иштин корутундусуна автордук изилдөөнүн жыйындысын дагы толуктап киргизүү сунушталат. Баардык

диаграммаларды ЖАК талабына ылайык кыргызчага көтөрүп анан бирдей формага салуу керек.

Жалпысынан автор социологиялык изилдөө жүргүзгөн. Автордун төрт багытта социалдык теңсиздикти карап чыккан: гендердик, мүлкүүк, маалыматтык жана технологиялык багытта караган. Аталган багыттар мамлекеттин туруктуу өнүгүүнүн максаттарына кирип иштин актуалдуулугун көтөрөт. Статистикалык маалыматтарды колдонуу менен салыштырмалуу анализ жүргүзгөн. Жыйынтыктап айтканда, изилдөөчү тарабынан сунушталган бул илимий эмгек өз мезгилиндө жогорку деңгээлде изилденүү менен социология илимине чоң салым кошууда десек болот. Иш жеткиликтүү илимий деңгээлде аткарылган жана коргоого сунуштоого татыктуу.

Шаршембиева Т.С.: Кандидаттык окумуштуулук даражасын алууга багытталып «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» темасы азыркы күндүн маанилүү, актуалдуу маселелеринин бири экендиги талашсыз. Социология илими коомдук жарайндарды, өзгөрүүлөрдү, көйгөйлүү маселелерди ар тараптан изилдеп, ага белгилүү бир багытта эффективдүү чечүү жаатында сунуштарды киргизип келген илим экени талашсыз. Ошол көп маселелердин ичинен айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары жетишээрлик деңгээлде изилденген эмес. Бул жааттан алганда коргоого сунушталган маселе бүгүнкү күндүн негизги маселеринин бири катары каралып, актуалдуулугун көрсөтүүдө. Демек каралып жаткан тема бул маселенин илимий, практикалык маанилүүлүгүн да таасын көрсөтүп турат.

Жалпысынан алганда илимий иш бардык талаптарга, жоболорго ылайык жазылган, айталы анын жетишкендик, он жактарына токтоло турган болсок: 1. Тандалган тема андагы коюлган максат, милдеттерине толук дал келет; 2. Иште теоретикалык-методологиялык негиздер, концептуалдык аспектилер абдан кылдат талданып, автордук баа берилген. Жалпысынан алганда илимий ишти окууда төмөндөгүдөй кемчиликтөрдө белгилеп, сунуш, пикирлерди айтып кетүү зарыл: Жалпы иш боюнча грамматикалык каталарды олуттуу ондоо зарыл. Киришүүнү мыктылап жазуу керек, бириңчи абзац социалдык теңсиздик түшүнүгү жөнүндө башталат, эгерде азыркы пандемияны байланыштырып аткуалдуулугун көтөрүү керек. Көптөгөн терминдер кыргызчаланган эмес, алсак конфликт, анализ, проблема, закон, статья, штраф, критерий, официалдуу, контроль, структура, ж.б. Таблица 2.1 ашыкча деп ойлойм, Кыргызстан боюнча көрсөтпөй айыл жергесин көрсөтсөңүз жакшы болот. Стр 55. Диаграмма коюптурсуз, сандар жок. Жалпысынан 39 айылдын тургундары катышкан. Ыссык-Көл облусу -Түп, Ак-Суу, Жети-Өгүз райондору; Чуй облусу -Аламудүн, Жайыл райондору; Нарын облусу -Ат-Башы, Кочкор райондору, Жалал-Абад облусу – Чаткал, Базар-Коргон, Ноокен райондору; Ош облусу-Кара-Суу, Өзгөш райондору; Баткен облусу-Кадамжай, Баткен району; Талас облусу-Бакай Ата району. Ушул маалыматтарды таблица турундо берүүнү сунуштайт элем.

Негизинен иш колдоого татыктуу, ал эми азыркы талкууда айтылган сунуш пикирлер иш жүзүндө пайдаланылат деп ишенем.

Малтабаров Б.А.: Урматтуу кесиптештер, бүгүнкү кафедранын отурумунда Тологонова Гульайым Боронбаевна талкууга сунушталган «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» - деген темадагы илимий иш жогорку илимий-теориялык деңгээлде аткарылган. Диссертация илимий жактан жеткилең изилденген негиздүү өз алдынча жүргүзүлгөн жана бүтүрүлгөн иш катары Кыргыз Улуттук Аттестациясынын кандидаттык диссертацияга койгон талабына жооп берет жана 22.00.04 – Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистигине боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга сунуштаса болот.

Бул менин пикирим болду. Изденүүчүгө жыйынтыктоочу сөз берсек.

Изденүүчүнүн жыйынтыктоочу сөзү: Урматтуу кесиптештер! Менин диссертациямды талкуулоо учурунда берилген баалуу пикирлер жана сунуштар үчүн Сиздерге терең ыраазычылык билдирем. Мен да негизинен айтылган пикирлер, сунуштар жана сындар менен макулмун жана мүмкүн болушунча кийинки илимий ишмердигимде эске алганга аракет қылам.

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин социалдык психологиялык факультетинин социология кафедрасынын Тологонова Гульайымдын 22.00.04 – “Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер” адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденүүгө жазылган «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» деген темадагы диссертациясы боюнча

КОРУТУНДУ

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий, жалпы мамлекеттик программалар (практиканын жана илимдин, техниканын өнүгүү таламдары) менен байланышы.

Изденүүчү Тологонова Гульайымдын сунушталган «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» деген темадагы диссертациялык иши актуалдуу илимий проблемага арналып, негиздүү тандалган. Себеби, социология илиминдеги эң маанилүү маселелердин бири – социалдык теңсиздик. Социалдык теңсиздик ар бир коомдогу чоң көйгөйдү жараткан маселелердин бири болуп саналат. Бул маселе көптөгөн окумуштуулар тарабынан изилденип келет жана эч качан актуалдуулугун жоготпойт. Айылдардагы социалдык теңсиздикти талдоо өз учурунда социалдык-экономикалык өнүгүүнүн өзгөчөлүктөрүнүн жана өзгөрүү багыттарын көрсөтөт. Социалдык теңсиздикдиктин өсүшү қомчулуктагы социалдык чыңалуунун көбөйүшүнө, коомдогу ажырымга, жакырчылыкка алып келет. Мисалга алсак мүлктүк, билим берүү жана маданияттагы, гендердик жана инфраструктурадыгы теңсиздик, жана ошондой эле

маалыматтык-технологиялык теңсиздик айыл калкынын арасындағы ажырымдардың катарын толуктайт. Жыл сайын, айрықча айыл жергесинде бул көрүнүш калк арасында көбүрөөк байкалып жатат.

Автор тарабынан өздүк изилдөө жүргүзүлгөн. Диссертациялык иште туруктуу өнүгүүнүн максатына кирген айыл жергесиндеги социалдык теңсиздиктин негизги көрсөткүчү катары санаған төрт негизги бағыттын алкагында - мұлктүк, гендердик, инфраструктуралык, маалыматтык-технологиялык теңсиздик маселесине Кыргыз Республикасының айыл калкынын арасында жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары менен анализденген. Ошондуктан, Тологонова Гульайымдың диссертациялык изилдөө темасы актуалдуу да, заманбап да болуп саналат.

2. «Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун» талаптарының чегиндеги илимий натыйжалары.

Гульайым Тологонованың ишинде Кыргызстандың айыл жергесиндеги жашоо-шарттарды жана ошону менен бирге коомдун катмарларын, социалдык түзүлүшүн мындан ары изилдөө үчүн маанилүү концептуалдык-методологиялык илимий негиздеги төмөнкү натыйжалар алынган.

Натыйжа 1. Автор тарабынан социалдык теңсиздик маселесин изилдөөнүн бир катар илимий мамилелери жалпыланып корутундуланган. Теңсиздик проблематикасының маңызы, анын негизги илимий түшүнүктөрү, ага болгон негизги илимий мамилелер жана концепциялар, ошондой эле изилдөө методологиясы каралып талданган.

Натыйжа 2. Автор тарабынан туруктуу өнүгүүнүн максатына кирген төрт негизги бағыттын алкагында айыл жергесиндеги социалдык теңсиздиктин негизги көрсөткүчтөрү мұлктүк, гендердик, инфраструктуралык, маалыматтык-технологиялык теңсиздик маселеси талдоого алынган.

Натыйжа 3. Айыл жергесиндеги гендердик маселери бүгүнкү кыргыз коомунун актуалдуу көйгөйлөрүнүн катарын толуктоосу ачык көрсөтүлгөн. Көпчүлүк учурда аялдар үй-бүлөнүн зарыл муктаждыктарын камсыз кылуусу, мындей абалда, үй-бүлөдөгү ролдордук кызматтардың алмашуусу, үй-бүлөлүк ички абалынын өзгөрүүсү, ал көп учурларда үй-бүлөнүн бузулушуна алып келээри терен анализденген.

Натыйжа 4. Социологиялык эмпирикалык изилдөөлөрдүн жана статистикалык маалыматтардың негизинде социалдык теңсиздиктин коомго тийгизген таасири жана негизги көрсөткүчтөрү аныкталган. Экономикалык мамилелер шартындағы теңсиздиктин өзгөрүү бағыттары анализденген. Социалдык теңсиздик маселеси Кыргызстандағы, өзгөчө айыл жергесинин негизги көйгөйлөрдүн катарын толукташ жаткандығы көрсөтүлгөн. Пандемия убагындағы айыл жергесиндеги маселелер талданган.

3. Диссертациялык иштеги ар бир натыйжанын (илимий жобонун), жыйынтыктардың жана корутундулардың негиздүүлүк жана ишенимдүүлүк деңгээли.

Диссертацияның ар бир түзүлүштүк бөлүгү негиздүү жыйынтыктар менен корутундуланган актуалдуу илимий изилдөө иш болуп саналат.

Жыйынтыктар системалаштырылган, иштин мазмунуна туура келген корутунду түрүндөгү сунуштар жана маалыматтар илимий бүтүндүккө бириктирилген. Диссертант тарабынан алынган жаңы илимий натыйжалар ишенимдүү, даана жана айыл жергесиндең социалдык теңсиздик маселесин мындан ары иликтөө үчүн маанилүү концептуалдык–методологиялык мааниге ээ болуп, аны теориялык изилдөө негиздерин көнөйтүүгө мүмкүндүк түзөт. Ошондой эле, социалдык теңсиздик маселесинин негизги көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүүсу жана социалдык –экономикалык негиздерин жөнүндөгү социологиялык билимдердин терендешин камсыз кылат.

Жыйынтыктарын, илимий жоболорун негиздөө үчүн автор социология илиминин азыркы парадигмаларын жана усулдарын колдонгон, бул ишенимдүү, айкын натыйжаларды алууга мүмкүндүк берген.

Натыйжа 1. Ар кандай коомдун социалдык түзүлүшүн изилдөөдө анын генезисин, тарыхый өнүгүү баскычтарын терең талдоодо социалдык теңсиздик маселеси, коомдогу катмарлар ошол коомдун өсүп өнүгүүсүндө чон роль ойнот келген. Алынган натыйжа шексиз, себеби кенири тарыхый булактардын маалыматтарына, материалдарына негизделген.

Натыйжа 2. Социалдык теңсиздиктүрүн өсүшү коомчулуктагы социалдык чыңалуунун көбөйүшүнө алыш келет. Мисалга алсак мулктүк, билим берүү жана маданияттагы, гендердик жана инфраструктуралыгы теңсиздик, жана ошондой эле маалыматтык-технологиялык теңсиздик айыл калкынын арасындагы ажырымдардын катарын толуктайт. Ошол себептерден социалдык теңсиздик маселеси өз актуалдуулугун жоготпой келет. Алынган натыйжа шексиз, анткени социалдык түзүлүштү изилдөө боюнча масштабдуу илимий адабияттарды, социологиянын дүйнөлүк классиктеринин терен талдоонун натыйжасында алынган.

Натыйжа 3. Социалдык теңсиздик маселеси жана анын өзгөрүүсү гендердик маселелердин күчөшүнө, элдин жашоо-шартынын өзгөрүшүнө, жакырчылыктын күчөшүнө, экономикалык, социалдык, саясый жактан болгон мүмкүнчүлүктөрдүн теңсиздигине алыш келээри кенири каралган. Айылдык аялдарга карата алардын укуктарына маани бербегендик түрүндөгү пассивдүү формадагы басмырлоо байкалат. Юридикалык билимдин төмөн деңгээли, айылдык аялдардын өз укуктарын ишке ашырууну жана ал укуктары жөнүндө алардын көпчүлүгүнүн кабарынын жоктугу, айылдык аялдарга өз укуктарынын коргоого мүмкүндүк бербейт. Ушул себептерден келип чыккан айырмачылыктарды жана себептерди өздүк изилдөө жана мамлекеттик статистика комитетинин жыйнактарында берилген, эл каттоолордун маалыматтары менен ырасталган.

Натыйжа 4. Социалдык теңсиздик маселесин жана анын айыл жергесинде кенири тараган көрсөткүчтөрүн салыштырмалуу талдоо жүргүзүү кенири статистикалык жана эмпирикалык маалыматтардын негизинде бекемделген. Ошондой эле ал чет элдик окумуштуулардын көз караштарын талдоо менен теориялардын айкалышында ырасталган. Натыйжалардын аныктыгы изилденип жаткан маселени системалык талдоого жана көптөгөн расмий статистикалык маалыматтарды, КРнын Өкмөтүнүн

нормативдик актыларын, мезгилдик басымалардын материалдарын, жүргүзүлгөн социологиялык изилдөөлөрдүн эмпирикалык маалыматтарын терең талдоого негизделген.

Социологиялык изилдөөлөрдүн жыйындысы диссертанттын божомолдоолорунун тууралыгын далилдеген.

4. Диссертациялык иштеги ар бир илимий натыйжанын (жобонун), жыйынтыктардын жана корутундулардын жаңылық деңгээли.

1. Натыйжа 1. Социалдык теңсиздик маселеси Кыргызстандагы, өзгөчө айыл жергесинин негизги көйгөй экендии анын коомго тийгизген таасири кенири көрсөтүлгөн. Коомдогу теңсиздиктин жогорку деңгээли мамлекеттин экономикасын өнүктүрүүдө негизги кыйынчылыктардын бири болуп саналаары белгиленген. Айыл жергесиндеги жашоо-шартты жакшыртуу масатында айыл чарба секторуна көнүл буруу керек экендиги, себеби, айыл-чарба бааларынын туруктуулугу жалпы калкка жана өзгөчө жакыр катмарга да оң таасирин тийгизет деп көрсөтүлгөн.

Натыйжа 2. Жаңы, себеби биринчи социалдык тесиздиктин айыл жергесиндеги негизги көрсөткүчтөрү ар кандай булактардын негизинде талданган жана анын тарыхый өнүгүү баскычтары аныкталып, андагы социалдык теңсиздиктин абалы жана өзгөрүүсү ачык-айкын көрсөтүлүп берилген.

Натыйжа 3. Айыл жергесиндеги гендердик маселери бүгүнкү кыргыз коомуунун актуалдуу көйгөйлөрүнүн катарын кенен чагылдырылган. Айылдык аялдардын социалдык абалын көтөрүү, алардын социалдык-экономикалык, саясий, маданий жана билим берүү тармактарындагы гендердик теңсиздиктин себептерин толук көрсөтүлгөн. Азыркы шарттарда көпчүлүк аялдар жеке ишкердүүлүк жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө жана укуктук коргоого колдоого мажбур экендиги белгиленген.

Натыйжа 4. Жаңы, айылдардагы социалдык тенсиздиктин көрсөткүчтөрүнө статистикалык, эмпирикалык маалыматтардын негизинде талдоо жүргүзүлгөн. COVID-19 пандемиясы учурунда айыл жергесинде жашаган балдардын дистанттык окуу учурундагы маалыматык-технологиялык жактагы шарттарынын жоктугунан пайда болгон маселелер аныкталган. Диссертант тарабынан айыл жергесиндеги социалдык тенсиздик маселесинин негизги көрсөткүчтөрүн өзгөртүү үчүн натыйжалуу чечимдерди кабыл алуу багытында колдонушу мүмкүн болгон практикалык иш чаралар сунушталган. Алар социалдык – экономикалык саясатын жүргүзүүдө мамлекеттик бийлик органдарынын практикалык ишмердүүлүгүндө натыйжалуу жана ийгиликтүү колдонулушу мүмкүн.

5. Диссертациядагы алынган натыйжалардын ички биримдигин баалоо.

Гульайым Тологонованын «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» деген темадагы диссертациясынын жоболору кыргыз коомуунун айыл жергесиндеги социалдык тенсиздиктин жана анын

өзгөрүү багыттарын иликтең комплекстүү изилдөө болуп саналат. Изилдөөнүн натыйжалары айыл жергесиндең социалдык тенсиздиктүн коомго тийгизген таасири, базалык Батыш, советтик жана постсоветтик теориялар (концепциялар) менен байланышта тастыкталган. Алынган натыйжалар өз ара байланышта, практикалык сунуштар тастыкталган теориялык жоболорго негизделип түзүлгөн. Сунушталган иш социалдык-экономикалык, саясый шарттардагы айыл калкынын жашоо турмушундагы ажырымдар, социалдык тенсиздиктүн негизги көрсөткүчтөрү бүтүндөй талдоого багытталган алгачкы илимий далаалат болуп эсептелет. Диссертацияда изилденүүчү маселе боюнча бир катар жаңы натыйжалар жана жоболор, ички биримдик камтылган, бул автордун социология илимине киргизген жеке салымы жөнүндө маалымдайт.

6. Аспиранттын алган натыйжаларынын тиешелүү актуалдуу маселелерди, теориялык жана колдонмо милдеттерди чечүүгө багытталышы.

Диссертациялык иш айылдардагы социалдык тенсиздик маселесин чечүүгө багытталган изилдөө болуп, көптөгөн теориялык жана колдонмо мүнөздөгү орчундуу суроолорго аргументтештирилген жоопторду берет. Диссертант тарабынан алынган жаңы илимий натыйжалары социалдык тенсиздиктүн негизги айыл жергесиндең актуалдуу көрсөткүчтөрүн мындан ары терендеп иликтөө үчүн олуттуу концептуалдык – методологиялык мааниге ээ болуп, жалпысынан тенсиздик маселесине тиешелүү изилдөөнүн теориялык негиздерин көнөйтөт. Ошондой эле, социалдык тенсиздиктүн коомдогу абалын жана өзгөрүү багыттарындагы саясый – экономикалык, социомаданий негиздерин, мүнөздөрүн, мазмунун эске алуу менен бирге социологиялык билимдин терендешине мүмкүндүк берет.

Изилдөөнүн теориялык маанилүүлүгү болсо, анда Кыргызстандагы айылдардагы социалдык тенсиздиктүн көрсөткүчтөрүнүн коомго тийгизген актуалдуу маселелерин чечүүгө багытталган сунуштардын иштелип чыккандыгында. Алынган илимий натыйжалардын илимий – теориялык маанилүүлүгү анын негизинде мамлекеттин социалдык, улуттук саясаттарын өркүндөтүү жана ишке ашыруу багыттындагы актуалдуу маселелерин илимий жактан иштеп чыгууда колдонууга багытталгандыгында.

Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык маанилүүлүгү андагы негизги жыйынтыктарды, сунуштарды мамлекеттин социалдык, улуттук багыттардагы саясатын, конкреттүү иш чараларды, программаларды иштеп чыгууда эске алуу мүмкүндүгү, ошондой эле бийлик органдарынын түрдүү деңгээлдеги субекттери тарабынан социалдык түзүлүштөгү өзгөрүүлөрдү жөнгө салуу боюнча натыйжалуу чечимдерди кабыл алууда колдонулушу мүмкүндүгү менен байланыштуу. Практикалык сунуштар жалпы эле административдик жана коомдук, билим берүү түзүлүштөрүнүн ишмердүүлүгүндө колдонууга жарамдуу.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, натыйжаларынын жана жыйынтыктарынын жарыялануусун ырастоо.

Диссертациялык иш К. Карасаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин «Социология» кафедрасынын кеңейтилген отурумунда талкууланып, коргоого сунушталган.

Диссертациялык иштин негизги жоболору, натыйжалары жана жыйынтыктары чагылдырылган макалалар:

Жарыяланган макалалар

1. Тологонова Г.Б. [Текст]/Тологонова Г.Б.//- «Кыргызстандын айылдарындагы социалдык теңсиздиктин индикаторлору жана өзгөрүү багыттары», //Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, №1,2019г.
2. Tologonova G.B. [Текст]/Тологонова Г.Б.//- «Influence of social inequality in the employment of a young graduate (On the example of the Bishkek Humanities University named of K. Karasaev)» // Alatoo Academic studies №3, 2018
3. Тологонова Г.Б. «Коомдогу социалдык теңсиздик маселесин изилдөөдөгү негизги социологиялык теориялар» [Текст]/Тологонова Г.Б.//- Вестник БГУ №4(46), 2018г.
4. Тологонова Г.Б. «Социалдык теңсиздиктин кыргыз коомуна тийгизген таасири» [Текст]/Тологонова Г.Б.//- Вестник БГУ №1 (43), 2018г.
5. Тологонова Г.Б. «Айыл жергесиндеги социалдык теңсиздиктин көрсөткүчтөрү (Чүй жана Ыссык -Көл облустарынын мисалында)» [Текст]/Тологонова Г.Б.//- // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, №3,2021г.
6. Тологонова Г.Б. «Айылдардагы маалыматтык-технологиялык теңсиздиктин абалы, өзгөрүшү»[Текст]/Тологонова Г.Б.//- //Известие ВУЗов №2,2021

Басма сөздө

7. Тологонова Г.Б. «Айылдардагы социалдык теңсиздик маселеси жана негизги көрсөткүчтөрү. (Социологиялык изилдөөнүн жыйынтығы)» [Текст]/Тологонова Г.Б.//- //Научные исследования в Кыргызской Республике, Интернет журнал ВАК КР, 2021
8. Тологонова Г.Б. «Айыл жергесиндеги мулкүүк жана гендердик теңсиздиктин факторлору. [Текст]/Тологонова Г.Б.//- //, Вестник КНУ им.Ж.Баласагына, 2021

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши.

Автореферат толук бойдан диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максатына жана милдеттерине туура келет. Авторефератта мазмуну дал келген кыргыз, орус, английс тилдериндеги резюмеси бар.

9. Диссертациянын мазмуну жана жазылышы боюнча кемчилдиктери.

Гульайым Тологонованын диссертациялык изилдөөсүнүн натыйжаларын, иштин актуалдуулугун жана маанилүүлүгүн оң баалоо менен, анын кээ бир кемчилдиктерине токтолууга болот. Киришүүнүн көлөмү чоң, кыскартууга туура келет. Талаптарга ылайыктоо керек. Ушул айтылган сунуш-пикирлер менен бирге ишти терекирээк карап чыгуу керек.

Техникалык жана стилистикалык каталар кездешет. Стилистикалык жана орфографиялык каталарга басым жасалып ондолушу керек.

Жалпысынан диссертациялык изилдөө актуалдуу, коюлган талаптарга жооп берет. Диссертант тарабынан жогорку баага татыктуу, көлөмдүү жумуш аткарылган.

10. Диссертациянын «Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун» талаптарына туура келиши.

Гульайым Толгонованын «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» деген темадагы диссертациялык изилдөөсү 22.00.04 – Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты деген окумуштуулук даражасын изденүүгө жазылган диссертациялык иши өз алдынча жазылган жана толугу менен бүткөн изилдөө болуп, «Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун» талаптарына толук туура келет. Диссертант 22.00.04 – Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

Малтабаров Б.А.: Урматтуу кесиптештер, изденүүчү Толгонова Гульайым Боронбаевнанын диссертациялык ишинин кол жазмасын талкуулоонун натыйжасында төмөндөгүдөй сунуш түштү: изденүүчү «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» - деген темадагы 22.00.04 – Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социологиядан аткарылган кандидаттык диссертациясын айтылган пикирлерди эске алуу менен коргоого сунуш кылышын. Бул сунушту ким колдоого макул. Добушка коём.

Бир добуштан кабыл алынды.

Бир добуштан кабыл алынды жана изденүүчү Толгонова Гульайым Боронбаевна диссертациялык ишинин жана авторефератынын кол жазмаларын талкуулоонун натыйжасында К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Социалдык-психологиялык факультетинин социология кафедрасынын кеңейтилген отуруму

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Диссертант Толгонова Гульайым Боронбаевна 22.00.04 – Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденүүгө жазылган «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» деген темадагы диссертациясы Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук Университетинин алдындагы диссертациялык кеңешинде ачык коргоого сунушталсын.

2. Толгонова Гульайым Боронбаевнанын 22.00.04 – Социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденүүгө

жазылган «Айылдардагы социалдык теңсиздик: абалы жана өзгөрүү багыттары» деген темадагы диссертациясы боюнча К.Карасаев атындағы Бишкек мамлекеттик университетинин социология кафедрасынын кенейтилген отурумунун корутундусу кабыл алынсын жана бекитилсін.

Отурумдун төрагасы,
социология илимдеринин кандидаты
доценттин милдетин аткаруучы

Малтабаров Б.А

Отурумдун катчысы,
Социология кафедрасынын лаборанты

Абдрасулова Э.Т.

КОЛУН ТАСТЫҚТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ

КАДРЛАР БӨЛҮМУНУН БАШЧЫСЫ
ЗАВЕДУЮЩИЙ ОТДЕЛА КАДРОВ

«23 Ок 2021 ж.